

את סוכת שלומו עליו, וכמאמר הכתוב 'כי בסוכות הושבת' וגו', ובזכות זה יזכו לגאולה בבנין בית המקדש להשרות את שכנינו עליו, כמאמר הכתוב 'ויהי בשלם סוכו'. וטעם מצות לולב שנאמר בו 'הראשון' הוא משום שמחה, וכמו שנאמר בו 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם', ובזכות זה נזכה לשמחה לעתיד לבוא בביאת המשיח שנקרא 'ראשון'. ולכן דקדקה הברייתא ואמרה 'לשמו של משיח' ולא 'למשיח', ששמו של משיח מנחם, שהוא ינחמנו וישמחנו, כמאמר הכתוב 'שמחנו כימות ענינתו' (מהרש"א).

'לא תשחט על חמץ דם זבחי' לא תשחט הפסח וצדין חמץ קיים. ואמנם שוחטים את הפסח רק לאחר תמיד של בין הערבים, שזמנו חצי שעה לאחר חצות, אולם כיון שבדיעבד אם הקדים ושחט את הפסח מיד לאחר חצות קודם תמיד של בין הערבים, הפסח כשר (ראה לקמן סא, א), לכן נחשב שזמן שחיטת הפסח הוא כבר מחצות (תוס'; מהר"ם חלאווה בת' השני). או שזמן שחיטת הפסח הוא כבר מחצות, אלא שהתמיד מעכבו (מהר"ם חלאווה בת' הראשון).

ואף שאיסור חמץ תלוי בזמן הקרבת הפסח, אין לומר שזמן האיסור בכל העולם יתחיל בזמן חצות שבידו שלום, שכן בזמן היתר הבמות היה מותר לעשות במה אפילו בחוץ לארץ ולהקריב עליה את קרבן הפסח, ולכן הולכים בכל מקום לפי שעת חצות המקומית (מנחת סולת מצוה ט, ג ד"ה דע). או משום שכלל הוא בכל מצוה או איסור, שאף על פי שתלויים במאורע שבאופק אחר, מכל מקום אין הולכים אלא לפי האופק המקומי (מקראי קודש פסח א, יד, ע"פ משך חכמה במדבר ט, ג. וראה מקראי קודש שם שמצין, שבמה גדולה אסור לעשות בחול' [ופסח קרב רק במה גדולה]).

זמן שחיטה אחר רחמנא. שכיון שהוא איסור השווה בכל, מסתבר שלא נתנה התורה לכל אדם זמן אחר לאיסור (רש"י), כדי שלא ייעשו אגודות אגודות (פני יהושע ברכות ב, א ד"ה תנא היכא).

דברי רבי ישמעאל. ואף שלעיל אמרו בשם תנא דבי רבי ישמעאל שהשבתה ב"ד משום שנקרא 'ראשון' [ומצינו שמקשים סתירה בין תנא דבי רבי ישמעאל לרבי ישמעאל] (שאלת תוס'), יש צורך בשני הלימודים, משום שממה ש"ד נקרא 'ראשון' לחוד אי אפשר ללמוד, שהרי אף ט"ו נקרא ראשון, ולולי זה ש"ד נקרא 'ראשון' לא היה אפשר ללמוד מ'לא תשחט' זמן השבתה לכל, אלא רק למי ששוחט את הפסח (פני יהושע). או שעיקר הלימוד הוא ש'אף ביום הראשון הוא י"ד, הוא מ'לא תשחט', אולם כדי שלא קשה היכן מצינו ש"ד נקרא 'ראשון', הביאו מתנא דבי רבי ישמעאל שמצינו כן בפסוק 'בראשון בארבעה עשר' (נימוקי הגר"מ).

'אף ביום הראשון תשבינו שאר מבתים' וכו', ומצינו להבדלה שהיא אב מלאכה. שהרי הבערה המותרת ביום טוב היא רק לצורך אוכל נפש, והבערה זו אינה לצורך אוכל נפש (רש"י), והיא מלאכה הצריכה לגופה, כיון שלדעת רבי עקיבא אין ביעור אלא בשריפה, כמבואר להלן (שפת אמת). ואמנם, בחמץ הנשרף ונעשה גחלים [שאז כבר אין לו שם חמץ ומותר להסיקו תחת תבשילין] נחשבת ההבערה לצורך אוכל נפש, אולם לא מסתבר להעמיד את הכתוב 'תשבינו' דוקא באופן זה (תוס' בת' ראשון; ח"י הר"ן), או שכיון שבתחילת ההבערה אסור ליהנות מהחמץ, אסור להבעירו ביום טוב, וכמו נדרים ונדרות שאינם קרבים ביום טוב [לפי כמה דעות (ראה ביצה יא, א-ב, דעת רבי עקיבא, ראה שבת קיד, א), אף שלבסוף הם נאכלים לבעלים (תוס' בת' שני, ראה מג"א תקד, ג).

דקא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ וכו' דכתיב 'שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מקמץ ונכרתה'. ואין ללמוד מהיקש זה חיוב כרת על 'בל ימצא' (קושיית תוס'), משום שאמר הכתוב 'כי כל אוכל חמץ ונכרתה', ומשמע שרק על אכילה יש כרת (פני יהושע, בת' ראשון), או משום שהוא 'לאו שאין בו מעשה', ומלבד פסח ומילה לא מצינו כרת על שב ואל תעשה, וכאשר יש סכרה שלא ללמוד היקש, הוא נדרש לענין אחר (פני יהושע, בת' שני, וראה תוס' רא"ש).

'אף חלק. שכן כל 'אכין' ו'רקין' שבתורה הן מיעוטים, ומאחר ומקצת היום אסור ומקצתו מותר, מסתבר לחלקו חציו להיתר וחציו לאיסור (רש"י, בפ' ראשון), או משום שלפי חלוקת האותיות של א"ח בט"ע ג"ף דכ"ן [-] אחד מסדרי האלפא ביתא שבספר יצירה (ראה שבת קד, א ורש"י שם ד"ה אמר ליה), אותיות 'אכ' מתחלפות עם אותיות 'חצ' שהוא מלשון מחצה, ללמוד שחציו להיתר וחציו לאיסור (רש"י, בפ' שני; מאירי), או שכיון שגילה הכתוב שמקצת היום אסור, מסתבר שהוא מזמן שחיטת הפסח, שהוא ממש שעות ולמעלה (ח"י הר"ן לעיל ד, ב, בת' השני).

מצינו ארבעה עשר שנקרא 'ראשון' שנאמר 'בראשון בארבעה עשר יום להדש'. ואמנם לפי פשוטו של מקרא הכוונה לחודש הראשון (ראה אונקלוס ורשב"ע שמות יב, יח), אולם התנא דבי רבי ישמעאל מפרש שהכוונה ליום ארבעה עשר (שפת אמת, וראה קובץ ענינים [לרבי אלחנן וסרמן]).

רב נחמן בר יצחק אמר ראשון דמעיקרא משמע וכו', שהתנא דבי רבי ישמעאל אמר שמצינו ארבעה עשר שנקרא 'ראשון', אבל כיון שבדאי גם חמשה עשר נקרא כן, בהכרח שדבריו מבוססים על דברי אבבי שהקשה סתירה בין הפסוקים, שמכוח למדים לרבות את יום ארבעה עשר, אך רב נחמן בר יצחק מוכיח שיום ארבעה עשר נקרא כן אף ללא הסתירה בין הפסוקים (מגיני שלמה, בתוס' ד"ה דברי רבי ישמעאל).

מה שביעי שביעי לחג. אף ראשון ראשון לחג, ואין לומר שכשם שבתחילת הפסוק 'ולקחתם לכם ביום הראשון' הכוונה ל"ד תשרי, כך גם בהמשך הפסוק 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים' הכוונה עד כ' תשרי שהוא שביעי לערב החג, משום שאם 'ביום הראשון' הכוונה ליום הקודם לשבעת ימי החג, הרי הוציאו הכתוב מכלל 'שבעת ימים', ואם כן בודאי שהיום השביעי של שבעת הימים הללו הוא שביעי לחג (שפת אמת).

למעוטי חולו של מועד. שהמלאכה בו מותרת מדאורייתא, ואסורה רק מדרבנן (תוס' רבינו פרץ, בשם ר"ת). ויש שפירש, שהכוונה למלאכת דבר האבד שמוותרת במועד (שם בשם רש"י, לשיטתו שמלאכה בדבר שאינו אבד אסורה מן התורה, וראה תוס' חגיגה יח, א וביא"ל תקל ד"ה ומותר).

בשכר שלשה 'ראשון' וכו' לשלשה 'ראשון' וכו', שטעם השביתה בחג הפסח שנאמר בו 'הראשון' הוא משום שבו נגאלו ישראל ממצרים, והקב"ה דן אותם בכל מיני מכות ובטביעה בים, ובזכות שביתה זו יגאלו גם לעתיד לבוא מעשיו שנקרא 'ראשון' אשר משעבד אותנו [וכמו שאמרו חז"ל (ר"ה יא, א) 'בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל']. והוא טעם השבתת שאור בפסח, כי שאור שבעיסה הוא יצר הרע, הוא כוחו של הסיטרא אחרא שרו של עשיו שיכרת בזמן הגאולה. וטעם השביתה בחג הסוכות שנאמר בו 'הראשון' הוא, משום שכשהוציאנו ה' ממצרים פרס